

ART I GUERRA CIVIL (1936-1939). L'EXEMPLE DE GIRONA

JOSEP CLARA

La Guerra Civil dels anys 1936-1939, conflicte d'armes però també conflicte d'idees molt ben sintetitzat en la monografia de Pierre Vilar,¹ va condicionar tots els aspectes de la vida quotidiana en les ciutats de la rereguarda republicana. El camp artístic, on es manifesten l'activitat material i l'espiritual alhora, no en fou pas una excepció.

Imma Julián, referint-se sobretot a Barcelona, apunta com a característic del moment: "L'art es va inscriure en unes necessitats reals que anaven més enllà de les estrictament culturals, i els artistes s'organitzaren de forma sindical, segons llur tendència política; si bé cal aclarir que, atesa la situació, potser no els quedava cap altra alternativa. Va ser un moment en què els manifestos de grups es multiplicaren, i en ells es feren crides constants a la funció social de l'art, al paper de l'artista, a l'art revolucionari; i s'insistia en el fet que l'art havia de servir les masses, deixant de costat el divorci que existia entre l'artista (i la seva obra) i el poble. En conseqüència, es propugnà un art no comercial; malgrat això, l'especulació va assolir altes cotes en el mercat negre, amb obres provinents del saqueig d'exposicions internacionals, de col·leccions particulars i, com és lògic, de la producció d'artistes".²

¹ P. VILAR, *La Guerra Civil española*. Barcelona, Crítica, 1986.

² I. JULIÁN, *Les avantguardes pictòriques a Catalunya al segle XX*. Barcelona, Els llibres de la frontera, 1986, p. 57. Entre els textos publicats sobre temes artístics durant la guerra, cal esmentar: F. CALLICÓ, *L'art i la revolució social*. Barcelona, Impremta Industrial, 1936, i H. NOJA RUIZ, *El arte en la revolución*. Barcelona, Oficines de Propaganda CNT-FAI, 1937. Un esbós general de l'art en temps de guerra a M. GARCÍA GARCÍA, "Aproximació a l'art espanyol durant la guerra de 1936 a 1939", dins *La Guerra Civil española*. Exposició organitzada per la Direcció General del Patrimoni Artístic, Arxius i Museus. Ministeri de Cultura. Barcelona, Centre Cultural de la Caixa de Pensions, 1981, p. 19-30.

Amb aquest article fem un repàs esquemàtic a l'activitat plàstica desenvolupada a la ciutat de Girona en temps de guerra³ i establim, sobretot, quines van ser les manifestacions públiques, les notes que les caracteritzaren i llurs protagonistes principals.

MOSTRES COL·LECTIVES I INDIVIDUALS

La primera exposició del període bèl·lic fou una col·lectiva dels artistes de Girona, oberta a la sala municipal de la Rambla del 26 de setembre al 18 d'octubre de 1936, a profit del Socors Roig Internacional, Milícies Antifeixistes i Hospitals de Sang. Les obres foren, més endavant, sortejades en un acte celebrat al saló de sessions de l'Ajuntament. Hi participaren vint-i-un artistes, autors d'un total de vint-i-sis obres:

- Martí Adroher, "El sol se'n va" (oli)
- Josep Aguilera, "Impressió" (oli)
- Ramon Casabò, "Paisatge" (oli)
- Miquel Casadevall, "Bodegó" (oli) i "Paisatge" (oli)
- Josep Claret, "Estudi" (oli)
- Josep Colomer, "Finestra" (dibuix) i "Finestra" (dibuix)
- Deulofeu Sala, "Calella" (aquarel·la)
- Eduard Fiol, "Dibuix"
- Francesc Gallostra, "Palau del Vescomtat" (oli)
- Juan Ángel Gómez Alarcón, "Albada" (oli)
- José Gómez Martínez, "Contrallum" (aquarel·la) i "Llunyania" (aquarel·la)
- Artur Oliva, "Estudi" (aquarel·la) i "Paisatge" (aquarel·la)
- Joan Paradedà, "Paisatge" (oli)

³ Un esquema panoràmic de l'evolució artística, que caldria desenvolupar i matisar, és el de F. MIRALLES, "Temps d'identitat: evolució i construcció de l'art a la Girona del segle XX", dins *75 anys d'art a Girona*. Girona, Grup Excursionista i Esportiu Gironí, 1994, p. 19-63. Per al cas de Barcelona en temps de guerra, serveix de contrast el treball d'I. JULIÁN, "Exposiciones y concursos en el periodo 1936-1939 en Barcelona", dins *D'Art*, 8-9 (novembre 1981), p. 231-285. També, del mateix Miralles, el capítol del vol. VIII de la Història de l'Art Català, *L'època de les avantguardes 1917-1970*. Barcelona, Edicions 62, 1987, p. 161-179.

Pere Perpiñà, “Carrer Ferreries Velles” (oli)
Pau Planas, “Dibuix”
Jesús Portas, “Carretera” (oli)
M. Pous Martí, “Nu” (terra cuita)⁴
Josep Pujol Albanell, “Natura morta” (oli)
Francesc Riuró, “Flors” (oli)
Miquel Sánchez Fernández, “Paisatge” (oli)
Antoni Varés, “Sota les palmeres” (guaix) i “Cactus” (guaix)

Del 6 al 23 de novembre de 1936, Pardiñas exposà, a la mateixa sala municipal de la Rambla, vint-i-set obres, entre les quals hi havia dibuixos anti-feixistes i caricatures de personatges del moment, com el diputat empordanès Josep Puig Pujades, el president del Tribunal Popular, el fiscal, etc. Els títols dels quadres eren prou expressius de llur contingut: “La creu gamada”, “No passaran!”, “Visca Catalunya”, “Una miliciana”, “Ofrena a la República”, etc.⁵

Miquel Casadevall (Sant Mateu de Montnegre 1917 - Girona 1991), en una instància adreçada al Consell municipal de Girona expressà que volia “contribuir amb el seu únic esforç que té a mà, que són les obres originals del seu aprenentatge de pintor, engroixir la subscripció per als Hospitals de Sang per a la lluita contra el feixisme” i que “li seria grat de fer una exposició de pintures a l’oli i a l’aquarel·la, per a sortejar-les i fer-ne entrega de l’import íntegre a l’esmentada finalitat”. El consell acordà de cedir-li la sala del 6 al 18 de desembre de 1936.⁶

El 19 de desembre de 1936, es presentà, en el mateix indret, la mostra de Vicenç Gil Franco sobre assumptes del moment revolucionari, organitzada pel Grup de Propaganda Revolucionària de Figueres. L’autor conreava el dibuix, el gravat, la pintura i l’escultura. Els títols de les obres parlen prou

⁴ Cal no confondre aquest escultor, col·laborador del rossellonès Gustau Violet, amb el pintor Jaume Pons Martí (Barcelona 1855 - Girona 1931), com ho fa Miralles en l’estudi citat a la nota anterior. Sobre Pous, vegeu P. LLOBERAS, “L’escultor Miquel Pous i Martí”, dins *Cròniques de la meua ciutat*. La Bisbal, Ajuntament i Arxiu Comarcal, 1987, p. 15, i J. FRIGOLA I ARPA, “Bisbalencs d’abans. Miquel Pous i Martí. La Bisbal 1912 - Barcelona 1973. Un escultor del noucentisme”, dins *El Drac*, 41 (2000), p. 33-35.

⁵ *L’Autonomista*, 9 de novembre de 1936.

⁶ Arxiu Municipal de Girona, lligall Biblioteca.

EXPOSICIÓ D'ART

PRO SOCORS ROIG INTERNACIONAL

CATÀLEG

N.º 1.	- Adroher Bosch Martí
El sol se'n va (oli)	N.º 14.	- Llunyaria (aql'la)
Oliva Artur
" 2.	- Aguilera Josep
Impressió (oli)	" 15.	- Estudi (aquarel'la)
" 3.	- Casabó Ramón
Paisatge (oli)	" 16.	- Paisatge id.
Paradeda J.
" 4.	- Casadevall Miquel
Bodegó (oli)	" 17.	- Paisatge (oli)
Perpiñà Pere
" 5.	- Paisatge (oli)	" 18.	- C. Ferreries Velles
Planas Pau (oli)
" 6.	- Claret Josep
Estiu (oli)	" 19.	- Dibuix
Portas J.
" 7.	- Colomer Martí
Finestra (dibuix)	" 20.	- Carretera (oli)
Pous Martí
" 8.	- Finestra (dibuix)	" 21.	- Nu (terra cuïta)
Pujol Albanell J.
" 9.	- Deulofeu Sala
Calella (aquarel'la)	" 22.	- Natura morta (oli)
Riuró F.
" 10.	- Dibuix	" 23.	- Flors (oli)
Sánchez Fernàndez M.
" 11.	- Gallosira Verdala F.
Palau del Vescomtat	" 24.	- Paisatge (oli)
Varés Antoni
" 12.	- Gómez Alarcón
Albada (oli)	" 25.	- Sota les palmeres
(gonache)
" 13.	- Gómez Martínez
Contrallum (aql'la)	" 26.	- Cactus (gonache)

L'exposició restarà oberta del dia 26 de Setembre al 18 d'Octubre del 1936 en la
BIBLIOTECA MUNICIPAL.-GIRONA

NOTULA.-Obres cedides pels seus autors a profit íntegre del S. R. I. que seran sortejades el dia 18 d'octubre al Saló de Sessions de l'Ajuntament.

Cooperativa Gràfica

Catàleg de l'exposició col·lectiva pro Socors Roig Internacional, celebrada a la sala de la Rambla el 1936

palesament de la intenció política que l'animava: “Esclau”, “Cap de milicià”, “Dominació feixista”, “Mort de la infermera”, “Mort del camarada”, “Traïdors”, “Presons feixistes”, “Temps dictatorials”, etc. El comentari de *L'Autonomista* pot ajudar a perfilar el contingut de l'exposició: “Heus ací un dels quadres del pintor Gil Franco, admirats aquests dies a la sala de la Biblioteca Municipal, que ha obert de bat a bat les seves portes a un art humaníssim. És una mostra ben interessant de la producció d'un artista que sent amb tota l'ànima els dolors de la humanitat, els seus anhels i les seves inquietuds, i que amb la seva obra contribueix poderosament a preparar un esdevenidor millor per als homes que sofreixen, treballen i lluiten”.⁷

El dia 11 de setembre de 1937, José Gómez Martínez (Alcaraz 1907 - Girona 1996), fill del magistrat Juan Ángel Gómez Alarcón, militant del PSUC i redactor sobre temes de cultura al diari *Front*, portaveu del PSUC i la UGT, oferí una exposició d'aquarel·les a profit de l'organització “La dona a la reraguarda”. El comentari més extens de l'exposició fou publicat a *L'Autonomista*: “Les aquarel·les exposades són una mostra reeixida del talent i de la sensibilitat de Gómez Martínez, el qual té una visió clara del paisatge i sap interpretar-lo amb amor”. El mateix diari afirmava que l'exposició “ha revelat als gironins un novell valor pictòric, digne de tots els encoratjaments i estímuls per a triomfar plenament”.⁸

Pocs dies després, el 20 de setembre, la mateixa sala va acollir una exposició a benefici de la Creu Roja, la qual va ser oberta fins al final del mateix mes. Segons una nota periodística, els quadres eren “nombrosos i bons”, i els de Gómez Martínez, Francesc Gallostra i Josep Jambert van causar “l'admiració dels visitants”.⁹ El total d'obres exposades fou de cinquanta-dues, les quals van ser aportades pels participants esmentats i també per Francesc Riuró, Ernest Dalmau, Josep Colomer, Enric Gilabert, Joan Carrera, Miquel Planas, Antoni Varés, Isidre Vicens, Pere Bech, Agustí Pera, Ramon Sarquella, Albert Casellas i Pere Mir. Segons el catàleg de la mostra, hi predominaren els temes tradicionals: paisatges i composicions. Les obres cedides, una per cada expositor, van ser sortejades el dia de la clausura.

⁷ *L'Autonomista*, 7 de gener de 1937.

⁸ *L'Autonomista*, 16 de setembre de 1937.

⁹ *Front*, 24 de setembre de 1937.

El 13 de novembre de 1938, organitzada pel Centre de Reclutament, Instrucció i Mobilització (CRIM), fou oberta una exposició de periòdics murals per tal de retre homenatge al poble resistent de Madrid. Segons una ressenya del moment, “*unos veinticinco periódicos integran la exposición inaugurada, y todos son otros tantos himnos a los hechos memorables acaecidos en la muy heroica villa. Allí entra por los ojos y se ahonda en el corazón el recuerdo de las jornadas victoriosas tan gráficamente llevadas y reproducidas en el papel y cuyos poemas heroicos nos emocionan y nos enorgullecen al propio tiempo*”.¹⁰

EXPOSICIONS INFANTILS I JUVENILS

L'escola municipal de Belles Arts va experimentar, durant els anys de guerra, un impuls important. Durant el curs 1936-1937 comptava amb més de set-cents inscrits.¹¹ La formació no solament es limità a les classes pràctiques habituals. Hi hagué també cursets, com ara el que, durant el juny de 1937, impartí l'arquitecte Josep Claret, representant gironí de l'avantguarda,¹² sobre la composició, la proporció, el caràcter i l'estructura d'una obra d'art, on ressaltà la finalitat de les tendències modernes de la pintura.¹³

El setembre de 1937, els alumnes de l'escola de Belles Arts exposaren els seus treballs corresponents al curs 1936-37. Hom atorgà premis per a dibuix artístic, dibuix de l'antic i del natural, dibuix lineal i industrial, pintura, escultura, repussat, dibuix del natural, dibuix superior i música. Entre els guardonats trobem el nom de dos pintors que exposaren individualment uns anys després, Pere Bech (Figueres 1922), primer premi de dibuix superior, i Ernest Dalmau (Girona 1921), segon premi de pintura, i així mateix el del futur

¹⁰ *Front*, 18 de novembre de 1938.

¹¹ Notícies a *Consell Municipal de Girona*. Negociat d'Estadística. Abril del 1937, p. 55, i S. MARQUÈS I SUREDA, *De l'Escola de Dibuix a l'Escola Municipal de Belles Arts*. Girona, Ajuntament, 1990, p. 121-127.

¹² Vegeu N. SELLES RIGAT, “L'arquitecte Josep Claret, de l'avantguarda al revisionisme”, dins *Revista de Girona*, 179 (1996), p. 625-629.

¹³ *L'Autonomista*, 22 de juny de 1937.

arqueòleg Pere de Palol (Girona 1922), segon premi de dibuix del natural,¹⁴ que després abandonà les inquietuds artístiques.

El 9 de gener de 1938, organitzada pel Casal de Cultura, s'obrí una exposició d'art infantil al gimnasi del Grup Excursionista i Esportiu Gironí (GEiEG), a benefici dels combatents, en la qual participaren alumnes de l'escola de Belles Arts, de la Casa d'Assistència Social i dels grups escolars de la ciutat. El pintor Gómez Martínez, des del periòdic *Front*, escrivia de la mostra: "*Todos los trabajos expuestos agradan por su gran intuición y sentimiento bélico y habilidad. Y sobre todo revelan como los pequeñuelos sienten vivamente la guerra que sostenemos y que hace vibrar en ellos su antifascismo y sus ganas de crear en un ambiente más culto, más libre y más bueno. Ambiente por el cual se está luchando*".¹⁵ Les obres premiades foren sortejades entre els visitants que adquiriren números.

Com a pròleg al nou curs acadèmic, el setembre 1938, els alumnes de l'escola de Belles Arts mostraren els seus treballs efectuats durant el curs anterior. L'acte tingué lloc al local del GEiEG. Aquesta vegada, Ernest Dalmau s'endugué el primer premi de pintura i Pere de Palol, el segon d'escultura. Mary Jiménez acabava la crònica de la visita que hi féu amb paraules d'agraïment als professors: "*Muy bien, compañeros Carreras, Aguilera y colaboradores todos, podéis estar orgullosos de haber organizado esta Exposición que pone tan alto el nombre de nuestro pueblo, por el exponente de cultura que representa y el éxito obtenido sirva de estímulo para proseguir adelante y también para que tomen ejemplo aquellos que con voluntad pueden deleitarnos con otro trabajo artístico sea cual fuere su clase*".¹⁶

AGUILERA, GÓMEZ ALARCÓN I ORIHUEL

El comentari i la crítica d'art sofriren, així mateix, un col·lapse en el període bèl·lic. Moltes vegades, una senzilla gasetilla anuncià l'obertura d'una

¹⁴ *L'Autonomista*, 18 d'octubre de 1937.

¹⁵ *Front*, 10 de gener de 1938.

¹⁶ *Front*, 29 de setembre de 1938.

Exposició col·lectiva de Pintura i Dibuix a profit de la Creu Roja

SALÓ D'ACTES DE LA BIBLIOTECA (RAMBLA)

CATÀLEG

GÓMEZ MARTÍNEZ

- 1 La Fàbrica
- 2 Bosqueig
- 3 Harmonia cromàtica
- 4 Apunt

FRANCESC RIURÓ

- 5 Bodegó
- 6 Montilivi
- 7 Fontajau
- 8 Vores del Ter
- 9 Estudi

FRANCESC GALLOSTRA

- 10 Camí de França
- 11 Nota

ERNEST DALMAU

- 12 Estudi
- 13 Mirall
- 14 Impressió
- 15 Carrer
- 16 El meu germà

JOSEP COLOMER

- 17 i 18 Quatre dibuixos
de la revolució
- 19 Dibuix

ENRIC GILABERT

- 20 Nota típica
- 21 Sota portes
- 22 Girona vella

JOAN CARRERA

- 23 Porxos de la Plaça
(Banyoles)

MIQUEL PLANAS

- 24 Pati

ANTON VARÉS

- 25 Buster Keaton
- 26 Maurice Chevalier

JOSEP JAMBERT

- 27 Bodegó
- 28 Paisatge
- 29 La Gorga
- 30 Alzines
- 31 El Pi

ISIDRE VICENS

- 32 Paisatge
- 33 Nota
- 34 Impressió

PERE BECH

- 35 Simfonia en gris
- 36 Palau del Vescomtat
- 37 Inspiració

AGUSTÍ PERA

- 38 Oliveres
- 39 Recó de Devesa
- 40 Apunt

RAMON SARQUELLA

- 41 Bodegó
- 42 Posta de sol
- 43 Bodegó
- 44 Des de can Murgat

ALBERT CASELLES

- 45 Estudi
- 46 Vidre
- 47 Paisatge

PERE MIR

- 48 Gallegans
- 49 La Plaça de Cervia
- 50 Claustre
- 51 Estudi
- 52 Portal

L'exposició restarà oberta del dia 20 al 30 de Setembre des de les sis a les nou del vespre. El dia de la clausura es sortejaran les obres cedides; una per cada expositor.

Números, a 0'10 ptes. un. de venda en la mateixa exposició.

GRÀFICA DARIÓ RAMOLA - OBRERA

Catàleg de l'exposició col·lectiva a profit de la Creu Roja, celebrada a la sala de la Rambla el 1937.

exposició o el sorteig dels quadres exposats. El comentari personal sobre els artistes fou, en canvi, rar, inadequat en uns moments òptims per al treball col·lectiu, però hem trobat tres textos que tracten de l'obra individual dels pintors.

El primer parla de Josep Aguilera (Salt 1882 - Barcelona 1955) com a “artista revolucionari”. El treball, signat per Germinal Roig, glossa una visita al taller del pintor i descriu les obres que Aguilera havia realitzat inspirades pel procés revolucionari: “El milicià desconegut”, “L’heroi de la llibertat”. L’article prosseguia així: “Nosaltres, en contemplar les obres realitzades aquests dies per Josep Aguilera, tenim la més ferma convicció de que a Girona –per glòria i honor de la ciutat– posseïm el més autèntic artista de la revolució. Moltes grans obres han sorgit de moments passionals del poble. La Marsellesa n’és un exemple tothora viu. Aquesta revolució alliberadora ha donat motiu a que un nostre artista –el més modest entre els modestos– donés vida, llum, moviment, expressió i forma a uns dibuixos dignes d’èsser posats en la bandera del poble, per a servir de lema i símbol”. Finalment conclouia: “Saludem a Josep Aguilera i demanem que la revolució li dongui –en la societat nova– el lloc que es mereix”.¹⁷

El segon comentari es refereix a Juan Ángel Gómez Alarcón (Albacete 1882-Girona 1971), magistrat de l’Audiència, que havia arribat a Girona el maig de 1935 i tenia un historial artístic ben interessant (fou premiat amb medalles d’or, plata i bronze en les exposicions estatals de Belles Arts dels anys 1930, 1910 i 1908, respectivament). Era presentat com a pintor impresionista que treballava a l’aire lliure: “*Cuando el juicio termina, nuestro hombre cambia la toga por una vulgar chaqueta, toma bajo el brazo una caja misteriosa y abandona el viejo edificio de la Audiencia. Marcha hacia el libre respiro de la calle. La tarde vernal inicia su agonía. Por poniente derrumba el día su cansancio calenturiento. Nuestro hombre cruza la plazoleta solitaria y sube las escaleras de la Catedral, amplias, altas como la escala de Jacob. Un piano lírico llena de claros cristales la tarde. El hombre llega a un lugar de bella perspectiva y abre la caja misteriosa. Se trata de una caja con colores.*

¹⁷ G. ROIG, “Josep Aguilera, artista revolucionari”, dins *L’Autonomista*, 12 de setembre de 1936. Altres detalls en el nostre article “Josep Aguilera, dibuixant de la República i de la revolució”, dins *Revista de Girona*, 178 (1996), p. 548-551, en els altres treballs del dossier de la mateixa revista i en els escrits del catàleg *Josep Aguilera. Girona, l’exili i la pobresa*. Girona, Museu d’Art, 1997.

Saca un pequeño lienzo, los pinceles y la paleta, llena de gritos de color mezclados. El hombre entorna otra vez los ojos para apreciar mejor los matices. La luz, una luz tenue, fluida, vibra en el espacio. Aquí, en la soledad, frente a la verdad armoniosa de la naturaleza, el hombre se siente feliz. Ladrón de luces y colores, este buen magistrado se absorbe en la dulce tortura de su labor. Inconscientemente se pone a tatarrear un motivo favorito de Beethoven: el “allegretto” de la séptima sinfonía. En torno de la torre, dorada de sol, los vencejos tienden su veloz algarabía”.

Més endavant, el comentarista continuava: *“Pintor de nieblas, de escarchas, de nieves, de alboradas y de ocasos, de relumbres de mediodía... Sin dejar de ser impresionista, en sus cuadros se funden, se suavizan los gritos de color del impresionismo más violento –¡qué lejos de su maestro Degrain!–. La luz vibra “naturalmente” en ellos sin la superchería, para lograrla, de acentuar el contraste de los tonos oscuros. Y tan certera, tan delicadamente aprisionada que se puede dictaminar, sin equívoco, la estación en que han sido pintados, la hora del día y hasta casi la región a que pertenece el paisaje”.*¹⁸

El rapsoda Pío Muriedas, per la seva banda, va escriure un elogi de Joan Orihuel Barta (Barcelona 1906 - Buenos Aires 1992), per bé que la tipografia n'equivocà el nom i els cognoms: *“Juan Dripuel [sic] Barta es uno de esos catalanes lleno de ingenuidad casi primitiva que al hablarlos os comunica una seguridad en una amistad sin la más ligera mancha de engaño. Juan D. Bartra [sic] además de esto, es un pintor que en el cuartel del CRIM pone su arte al servicio de la causa antifascista. El comisario del cuartel, camarada Rascón, que como buen comisario, sabe por qué lucha el pueblo español; el gran comisario que no ignora que el arte es una de las manifestaciones más altas de los pueblos, ha sabido encuadrar las aptitudes de este buen artista catalán para que con su arte colabore en la gran educación que a la comisaría de guerra le tiene encomendada. Y aquí está Barta [sic] con sus pinceles rebosando alegría antifascista haciendo periódicos murales, grandes pancartas y carteles colosales, para que los soldados de la República al llegar a las trincheras sepan que en la punta de sus fusiles está la independencia nacional”.*¹⁹

¹⁸ FRAIZ, “El pincel y la toga”, dins *Front*, 18 d'agost de 1938.

¹⁹ P. MURIEDAS, “Un pintor catalán en el cuartel del CRIM”, dins *Front*, 10 de juny de 1938.

La referència a Orihuel es pot completar amb aquest altre comentari relatiu a la decoració de la Llar del Soldat: *“El conocido pintor catalán Orihuel, soldado de servicios auxiliares, quien en su Escuela de Arte de Lloret de Mar ha moldeado el espíritu de tanto futuro artista, es el encargado de la decoración. Bellos “paneaux”, bajorrelieves, esculturas, ánforas, ornarán el local en el que los soldados de la República encontrarán distracción en sus ratos de ocio y podrán saciar sus apetencias de cultura”*.²⁰

CONCLUSIÓ

La Guerra Civil, i el procés revolucionari engegat el juliol de 1936, van commoure tota la societat catalana i gironina, però –si més no, en el cas de la ciutat de Girona– no transformaren profundament el fet artístic, com s’esdevingué a Barcelona. Un medi reduït demogràficament era també un medi més pobre en l’aspecte sociocultural i polític, més difícil perquè hi ressonessin i fructifiquessin immediatament les noves idees.

És innegable que la nova situació va fer que uns artistes s’impliquessin en la lluita antifeixista: Aguilera n’és un exemple admirable, capaç d’explicitar el seu compromís polític social tot dibuixant milicians simbòlics i escenes èpiques de guerra, i deixant-ne també constància per escrit.²¹ D’altra banda, Pau Planas (Barcelona 1886 - París 1945), funcionari i militant del POUM, ho féu així mateix per mitjà dels acurats gravats que il·lustraren les pàgines de *L’Espurna*, portaveu del partit comunista dissident, i formant part del Consell municipal. No obstant això, podem afirmar que els esdeveniments d’aquells dies van tenir una incidència més evident en la manera de presentar les manifestacions plàstiques, i en la finalitat de la venda de les obres, que en les composicions concretes dels artistes, ja que molts pintors continuaren produint paisatges tradicionals. La politització del moment no aconseguí, en força casos, de modificar les idees preconcebudes de l’art per l’art.

La nòmina dels pintors que es manifestaren durant aquell període revela l’aparició de noms nous, la incorporació de gent jove, però cap dona, i hom detecta una preocupació per la renovació de l’ensenyament de les belles arts.

²⁰ *Front*, 23 d’agost de 1938.

²¹ Vegeu l’apèndix.

Quant a l'atenció de la premsa envers a la producció artística, cal notar l'interès de relacionar-la amb el conjunt de valors espirituals i socials que anaven associats a la defensa dels ideals polítics de la zona republicana.

El compromís polític dels artistes fou, repetim-ho, desigual, i acomodatiu o contradictori. La perspectiva que tenim a hores d'ara permet de comprovar, per exemple, que els participants en l'exposició Pro Socors Roig de 1936 adoptaren –després de la guerra– posicions diferenciades i divergents, puix que al costat del sentiment autènticament republicà i democràtic hi havia també un lloc per a l'oportunisme i el sentit tàctic. És evident que pintors compromesos amb els ideals de la República com Aguilera, Fiol,²² Gallostra, Planas, Gómez Alarcón i Gómez Martínez s'hagueren d'expatriar el 1939.²³ I

²² Vegeu J. VALENTÍ I FIAL, "Eduard Fiol i Marquès, un artista d'abans de la guerra", dins *Revista de Girona*, 165 (1994), p. 394-401. Eduard Fiol, com també Pau Planas, va morir a l'exili.

²³ Notícies del retorn de Gómez Alarcón, Gómez Martínez i Gallostra, a J. CLARA, "Sobre el retorn d'alguns exiliats", dins *Temps de postguerra. Estudis sobre les comarques gironines (1939-1955)*. Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 2000, p. 150-153 i 160-161. Més detalls sobre Gallostra, en el nostre article, "Francesc Gallostra, pintor de Girona", dins *Revista de Girona*, 188 (1998), p. 274-279.

Gravats de Pau
Planas, publicats a
L'Espurna, portaveu
del POUM.

que d'altres que no s'exiliaren, com Francesc Riuró, toparen amb incomprendions i dificultats, tot i que durant la guerra va participar generosament en el salvament del patrimoni artístic i cultural.²⁴

Però també és cert que uns altres col·laboraren obertament amb el nou règim franquista. Joan Orihuel fou, precisament, el pintor oficial de la ciutat de postguerra fins al 1950, en què marxà a Amèrica, i no vacil·là a participar en els mitjans de propaganda de la nova situació.²⁵ Altres pintors, pel fet de treballar en organismes oficials, s'afiliaren al partit únic, més o menys condicionats per les circumstàncies: Adroher, Portas, Varés... I d'altres, encara, navegaren, en la dura postguerra, en contradicció amb els ideals d'abans. L'arquitecte Josep Claret, per la seva banda, gràcies als vincles familiars amb el fiscal Luis Rodríguez de Miguel (que, entre altres càrrecs, va detenir el de sotssecretari del ministeri de la Governació de 1957 a 1969 i, una altra vegada, el 1973, i també ministre de l'Habitatge de 1974 a 1975), pogué projectar-se professionalment, d'una manera més fàcil i còmoda, en l'esfera oficial.

APÈNDIX DOCUMENTAL

“Contra l'invasor”, article de Josep Aguilera, publicat a L'Autonomista, el 31 de març de 1938.

Totes les guerres d'invasió i de lluita en defensa de la llibertat contra l'absolutisme han tingut els seus artistes que les han exaltades plàsticament. Posem-hi, per sobre de tots, Goya. Qui no recorda “Fusilamientos en la montaña del Príncipe Pío”. D'esperit obert i altiu, com tot bon espanyol i bon aragonès, posà tota l'ànima encesa d'odi contra el vil invasor. Lluità després contra l'absolutisme de Ferran VII. Fou sempre l'artista del poble. D'haver viscut en aquests moments tràgics de la nostra existència, ho hauria fet més fort encara, doncs la invasió d'Espanya per la bèstia feixista i alguns espanyols mil vegades traïdors no té precedents en la història pel seu salvatgisme.

²⁴ F. RIURÓ, “La lluita per la salvaguarda del patrimoni artístic”, dins *Revista de Girona*, 116 (1986), p. 44-49.

²⁵ J. CLARA, “Joan Orihuel, pintor de la postguerra”, dins *Revista de Girona*, 159 (1993), p. 396-399.

Ens vénen a la memòria altres artistes. Miquel Blay en el seu grup magnífic “Via fora l’invasor”. Steilen, el famós dibuixant francès, i Raemaker, l’holandès, ens mostren en els seus dibuixos tots els horrors de la gran guerra. Gispert [sic], en el seu quadre “Fusilamiento de Torrijos y sus compañeros” ens dona a conèixer magníficament tot el terror de l’absolutisme fernandí.

El francès F. Rude, autor del magnífic grup “La Marsellesa” col·locat a l’Arc de Triomf de l’Estrella de París. Actualment el gallec Castelao amb les seves “Estampes de la guerra” ens produeixen esgarripança i ens fan reviure tots els horrors de la Galícia màrtir.

Víctimes del feixisme caigueren per sempre més García Lorca i Ramon Acín, i en defensa de la llibertat trobà la mort gloriosa l’escultor socialista Emiliano Barral.

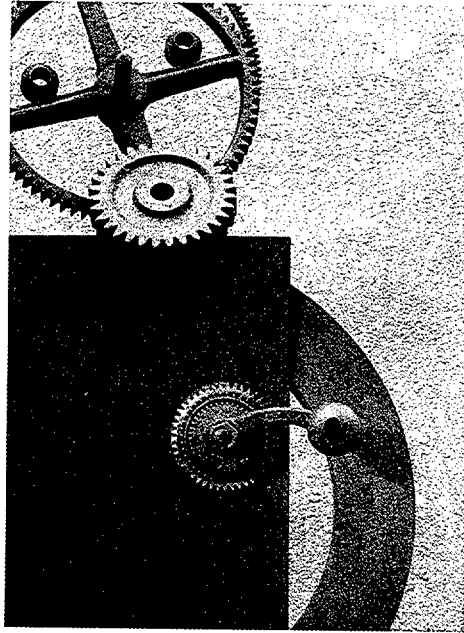
Els grans artistes de tots els temps han estat profundament liberals i alguns d’ells revolucionaris, com Beethoven i Wagner.

El nostre gloriós mestre Pau Casals, de fama mundial, ha palesat amb fermesa el seu odi al feixisme deixant de visitar els països totalitaris en els seus acostumats viatges artístics.

Cap artista que ho sigui de cor pot ser feixista.

No fa molts dies llegíem que la mateixa premsa feixista reconeixia el fracàs d’un concurs obert per l’Estat italià entre artistes italians per a premiar la millor obra musical que servís com a himne nacional.

Via fora l’invasor ajuntarà a tots els ciutadans de sentiments nobles i de diferents maneres de pensar per a foragitar als assassins de les nostres dones i fills.

Escultura: "EL Poeta" (fragment) 2002
Foto: Joan Comalat. 2002

VISIÓ ART-AVUI

I - Manel Palahí, *escultor*

VISIÓ ART-AVUI

I. MANEL PALAHÍ, escultor

Coordinació de RICARD PLANAS, *director de la Revista BONART (BA)*

RICARD PLANAS

Introducció: Art i història

LLUÍS M. DE PUIG

*Manel Palahí, matèria humana. L'obra artística d'un gironí
inconformista i escritador. Aproximació subjectiva.*

JOSEP MANUEL RUEDA I TORRES

Manel Palahí, l'escultura viscuda

EUDALD CARBONELL

Palahí, el gust pel concepte

XAVIER CANALS

Manel Palahí, també poeta visual

WENDY NAVARRO

Sil·logismes d'una travessia quotidiana

LLUÍS BOSCH-MARTÍ

Manel Palahí, alquimista amb nostàlgies d'absolut

LLUÍS BOSCH-MARTÍ

Visita als paradisos-tallers palahinians

JORDI VERGÉS MOLINA

Art i psicoanàlisi: Manel i Matèria

RICARD PLANAS

*Naixement "accidental" d'un artista o
l'imaginari-abecedari d'un escultor filòsof*